

Nagy Sándor¹

Szubjektivitás a kockázatmenedzsmentben

Subjectivity in the Riskmanagement

Absztrakt

Hérakleitosz ókori görög gondolkodó mondta, hogy „az egyetlen állandó a változás maga”. Változó világban élünk és a túlnépesedés, az erőforrások kihasználása, az éghajlatváltozás és még nagyon sok tényező gyorsítja ezeket a folyamatokat, amelyek nemzeti, szervezeti, de egyéni szinten is hatással vannak mindennapjainkra. A változás nem feltétlenül hordoz negatív jelentéstartalmat, ugyanakkor a negatív hatások azok, amelyeket el akarunk kerülni, miközben a pozitív kimenetellekkel szemben bizalommal lépünk fel. A változásokra való felkészülés, illetve a lehetséges kimenetek értékelésének egyik elterjedt és talán leghatékonyabb módja a kockázatmenedzsment, amelynek alapja a kockázatok értékelésével meghatározni, hogy mely kimenet elvárt, elfogadható, illetve melyek azok a folyamatok, amelyeket kezelni kell. Ugyanakkor a kockázateértékelés mindig függ az értékelőtől, akinek objektivitása nagymértékben befolyásolja a végeredményt.

Kulcsszavak: kockázatmenedzsment, kockázatelemzés, kockázateértékelés, kockázatkezelés

Abstract

Heraclitus, the ancient Greek philosopher, said that „change is the only constant.” We live in a dynamic world where factors such as overpopulation, resource exploitation, climate change, and many others accelerate these processes, impacting our daily lives on national, organizational, and individual levels. Change does not necessarily carry a negative connotation; however, we seek to avoid the negative impacts while approaching positive

¹ Oktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: nagysandor.phd@gmail.com

outcomes with confidence. One prevalent and perhaps most effective way of preparing for and evaluating possible outcomes of change is through risk management. The foundation of risk management lies in assessing risks to determine which outcomes are expected, acceptable, and which processes need to be addressed. Nevertheless, risk assessment always depends on the evaluator, and the objectivity of the evaluator significantly influences the end result.

Keywords: risk management, risk analysis, risk evaluation, risk treatment

A kockázatmenedzsment terminológiai problémái hazánkban

A kockázatmenedzsment az életünk szinte minden területén meghatározó szerepet játszik, a nemzetközi standardokhoz való alkalmazkodás és a hazai szabályozások betartása pedig különösen nagy figyelmet igényel. Ugyanakkor a kockázatelemzési és -kezelési folyamatok objektivitását gyakran veszélyezteti a szubjektivitás. Érzelmi és érdekalapú befolyásoló tényezők jelenhetnek meg, amelyek torzíthatják az értékelések eredményét és befolyásolhatják a döntéshozatalt. Ebben a cikkben bemutatom, hogyan jelenik meg a szubjektivitás a kockázatmenedzsmentben, és milyen módszerekkel lehet ennek hatásait minimalizálni. Emellett ismertetem a magyar és a nemzetközi terminológia közötti különbségeket, amelyek nehézségeket okozhatnak a szabályozás egységes értelmezésében.

Kockázatmenedzsment, kockázatelemzés, kockázatértékelés és a kockázatkezelés a magyar köznapi szóhasználatban hasonló jelentéssel rendelkező fogalmak, miközben szakmai tartalmukban elkülönülnek. A köznapi gyakorlatban a mai napig nem sikerült tisztázni a jelentésbeli különbségeket, holott például az *MSZ ISO 31000:2018 Kockázatmenedzsment. Irányelvek szabvány*² (szabvány) közérthetően fogalmazva írja le a következőképpen: „*Kockázatmenedzsment: Egy szervezetnek a kockázatokkal kapcsolatos összehangolt irányítási és felügyeleti tevékenységei.*”³ A szabvány ezen meghatározásával nem feltétlenül érthetünk egyet, mivel az kizárólag a szervezeti szinten értelmezi, szűkíti a kockázatértékelést, pedig az lehet akár globális, nemzeti vagy akár egyéni is. Látni kell, hogy a kockázatmenedzsment kialakulása az angolszász területeken költséghatékonyági okokra vezethető vissza.⁴ Ez az oka annak, hogy az angol irányelvek fordításával készült szabvány nem tudott a szervezeti megközelítéstől elszakadni, illetve, hogy az ötletgazda országok is elsődlegesen erre értelmezik. Ugyanakkor már hazánkban is kialakult, jogszabályi alapja van a katasztrófavédelmi rendszer részeként tekintett kockázatmenedzsmentnek,⁵ vagyis nemzeti szinten is megjelent, igaz, elsődlegesen az elemzés és értékelés tekintetében. Az Európai Unió törekvése is az, hogy a tagállamok kockázatkezelési stratégiákat is alakítsanak ki.⁶ Mivel a kockázatmenedzsment olyan folyamat, amelyet az ember az élete

² MSZ ISO 31000:2018.

³ MSZ ISO 31000:2018. 3.2.

⁴ NAGY 2013.

⁵ 234/2011. (XI. 10.) Kormányrendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtására.

⁶ EU 2019/420.

alakulásának folyamán jórészt ösztönösen végez, a ma ismert formalizált eljárások csak ennek a tevékenységnek racionalizált lenyomatai. Elég, ha csak belegondolunk, hogy a gondolkodó ember mindig is mérlegelte, hogy egy adott cselekvésbe belevág-e, vagy sem. Alapvetően ez az ösztönös tevékenység vált tudatossá és szabályozottá, majd terjedt ki az élet különböző területeire. Az egyéni gondolkör, a lehetőségek latolgatása a maga szorongásaival, reményeivel, optimizmusával és pesszimizmusával, valamint reakcióival már önmagában is egyfajta kockázatmenedzsment, még ha nem is annak nevezzük, vagy nem is tudunk róla, hogy az.

Blaise Pascal (1623–1662) francia matematikus, fizikus, vallásfilozófus és teológus írta le az Isten létére való szerencsejátékos-fogadás elemzését,⁷ amely a halála után fennmaradt, de nem publikált írásaival együtt jelent meg az 1670-ben posztumusként kiadott, *Gondolatok* című műben.

A fogadás lényege Pascal nézőpontjából az, hogy pusztán az értelmünkkel nem juthatunk el Isten létezésének ismeretére. Ezért a legbölcsebb az, ha úgy éljük az életünket, mintha lenne Isten, hiszen az ilyen életvitellel mindent megnyerhetünk, viszont semmit sem veszíthetünk. Ha úgy élünk, mintha lenne Isten, és tényleg van, akkor elnyertük a mennyet. Ha nem létezik, semmit sem veszítettünk. Ha viszont úgy élünk, mintha nem lenne Isten, de mégis létezik, akkor pokol és büntetés lesz az osztályrészünk, és elveszítjük a mennyet és az örömet. Ha mérlegeljük a lehetőségeket, akkor a racionális döntés nyilván az lenne, hogy úgy élünk, mintha Isten létezne. Ez a gondolatmenet sem volt más, mint egyfajta kockázatmenedzsment, hiszen a bekövetkezési valószínűség (előbb-utóbb mindenki meghal), valamint a várható hatás (mennysország vagy pokol) próbált a döntést segítő elemzést adni.

A *kockázatelemzés* fogalmát illetően a szabvány nem nyújt adekvát meghatározást, ugyanakkor leírja annak célját mint a kockázat jellegének és jellemzőjének megértése, beleértve, ahol ez értelmezhető, a kockázati szint meghatározását is.⁸ Az elemzési technika lehet kvantitatív vagy kvalitatív, az előbbi módszernél elegendő mennyiségű információ, ismeret áll rendelkezésre, hogy az elemzést matematikai alapon lehessen végrehajtani, míg az utóbbinál a bekövetkezési valószínűség és a prognosztizált hatás szempontjából egy úgynevezett *fuzzy* logikai mátrix használatával, formalizált logikai döntést hozunk a kimenetel szempontjából. Minden kockázatmenedzsment az elemzés időszakában van leginkább kitéve a szubjektivizmus hatásainak, ahogy ezt a későbbiekben látni fogjuk.

Kockázatértékelés: a szabvány szerint a kockázatértékelés célja a döntések támogatása, magában foglalja a kockázatelemzés eredményeinek az előzetesen meghatározott kockázati kritériumokkal való összehasonlítását. Ezután négyfajta döntés születhet:⁹

1. nincs szükség további intézkedésre;
2. a kockázatkezelési lehetőségek vizsgálata;
3. a további elemzés a kockázat jobb megértése céljából;
4. a meglévő felügyelet (monitoring) tovább folytatása;
5. a célok újragondolása.

⁷ PASCAL 1670.

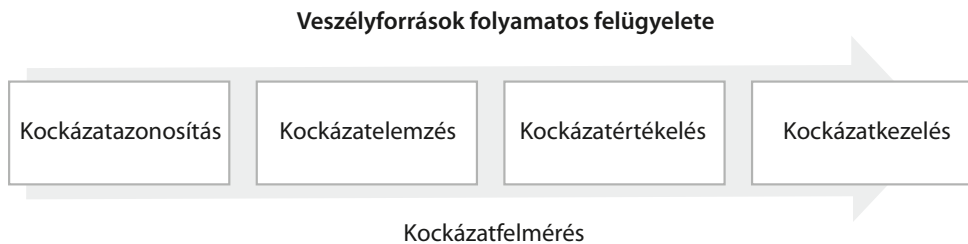
⁸ MSZ ISO 31000: 2018 6.4.3.

⁹ MSZ ISO 31000:2018. 6.4.4.

A *kockázatkezelés* célja a szabvány értelmezésében, hogy a rendelkezésre álló lehetőségek közül választva a kockázatot mérsékelhessük. A szabvány rögzíti ezért a lehetőségeket is:¹⁰

1. a kockázat elkerülése;
2. a kockázat vállalása;
3. a kockázati forrás eltávolítása;
4. a bekövetkezési valószínűség megváltoztatása;
5. a következmények megváltoztatása;
6. a kockázat megosztása;
7. a kockázat megtartása.

Látható tehát, hogy a különböző kifejezések más-más jelentéstartalmat jelölnek, amelyek egymásra épülve fedik le a kockázatmenedzsment folyamatát, amelyet a fentiek alapján az alábbiak szerint ábrázolhatunk:

1. ábra: A kockázatmenedzsment folyamata

Forrás: a szabvány alapján a szerző szerkesztése

A kockázatmenedzsment strukturált folyamat, amelynek célja a kockázatok azonosítása, elemzése, értékelése, és azoknak a lehető legjobb módokon való kezelése a célok és az értékek védelme érdekében. A terminológiai problémák a szabályozásban számos esetben pontatlansághoz vezethetnek. A települések katasztrófavédelmi osztályba sorolását leíró jogi szabályozás¹¹ például használja a kockázatbecslés fogalmát, amelyet a kockázatazonosítás, a kockázatelemzés és a kockázatértékelés átfogó folyamatként ír le. Ugyanerre a szabvány a kockázatfelmérést használja. Egy objektivitásra törekvő eljárásban a „becslés” szó használata egyébként sem feltétlenül szerencsés, egyértelműbb lenne a „kockázatfelmérés” kifejezés alkalmazása a szabályozás minden területén.

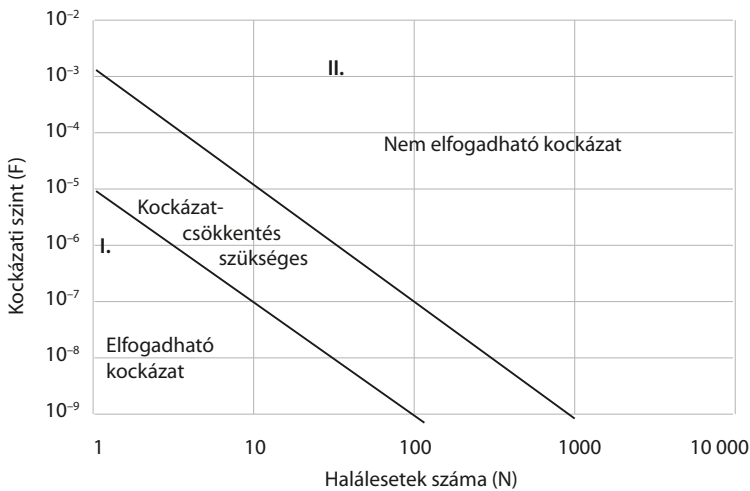
¹⁰ MSZ ISO 31000:2018. 6.5.2.

¹¹ 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet.

Objektivitás kontra szubjektivitás

A magyar nyelv értelmező szótára¹² az *objektív* szóra 4 jelentést is hoz. A kockázatértékelés terén a „személyi szempontokból nem befolyásolt” jelentését lehet értelmezni, vagyis az objektivitás tárgyilagosságot jelent. A szubjektivitás az objektivitással ellentétes fogalmat jelöl, vagyis a személyes szempontból való befolyásoltságra utal. Felvetődik a kérdés, melyek azok a körülmények, amelyek befolyásolhatják tárgyilagosságunkat. Felsorolható lenne számos tényezőcsoport a neveltetéstől a kultúrkörnyezetig, amelyben szocializálódik és fejlődik személyiségünk, de a döntési helyzetekben két elemi hatás meghatározó: az egyik az *érzelem*, a másik pedig az *érdek*. Ezek küzdelme átjárja a mindennapi életünket, vagyis addig, amíg a kockázatértékelést emberek végzik, a teljes objektivitás nehezen érhető el.

Mennyiségi kockázatértékelésnél viszonylag objektív eljárást lehet elérni, viszont mindig van egy döntés, hogy az elfogadható kockázatot hol húzzuk meg.

2. ábra: A társadalmi kockázat elfogadhatósági ábrázolása

Forrás: 219/2011. Korm. rendelet

A 2. ábrán a jelenlegi iparbiztonsági szabályozás¹³ szerinti társadalmi kockázat elfogadhatósági ábrázolása látható. A halálozás egyéni kockázatának számítási eredményeit összehasonlítják az engedélyezési kritériumokkal. Elfogadhatónak számít a veszélyeztetés, ha a kockázat a 10^{-6} esemény/évértéket nem éri el; ha 10^{-5} és 10^{-6} között helyezkedik el, a kockázatot különböző kockázatcsökkentő intézkedéssel elfogadhatóvá lehet tenni; ha azonban a kockázat 10^{-5} esemény/év, akkor elfogadhatatlannak számít a veszélyeztetés.¹⁴

¹² BÁRCZI-ORSZÁGH 1962.

¹³ 219/2011. Korm. rendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéstről.

¹⁴ RONYECZ – VASS – KÁTAI-URBÁN 2015.

Habár a balesetben részt vevő anyagmennyiségeket lehetséges modellező szoftverekkel jól megbecsülni, a kibocsátási időtartamok becslése szubjektív. Azt, hogy hol húzódik a vonal, amely alatt elfogadható egy kockázat, az érzelem és érdek által is orientálható döntés eredménye.

A minőségi kockázatértékelések esetében az objektivitás és szubjektivitás viszonylatában erősebben jelentkeznek az érzelmek és érdekek menti szakadás, amely elhomályosíthatja az értékelő tisztánlátását. Az ember hajlamos egy általa kívánt cél elérése érdekében bizonyos kockázatok szintjét alá- vagy felülbecsülni, vagy ha az adott kockázatot megfelelő szinten is látja, akkor az azzal kapcsolatos elfogadhatósági hajlandósága lesz alacsonyabb vagy magasabb az érzelmi vagy érdekalapú befolyásoltság függvényében.

Nézzük ezt meg egy példán keresztül: hogyan mutatható mindez be a minőségi kockázatértékeléseknél használt *fuzzy* logikai mátrix segítségével. A *fuzzy* mátrixok számos típusa létezik, hiszen a logika lényege, hogy a bekövetkezési valószínűséget a várható hatás tekintetében ábrázolja. A példánkban egy 5 x 5-ös mátrixot használunk a jobb szemléltethetőség érdekében.

		Bekövetkezési valószínűség				
		Nem valószínű	Ritka	Lehetséges	Valószínű	Gyakori
Várható hatás		A	B	C	D	E
Végzetes	I					
Kritikus	II					
Súlyos	III					
Jelentős	IV					
Csekély	V					

3. ábra: Kockázatértékelési mátrix, alapverzió

Forrás: a szerző szerkesztése

A kockázatértékelés eredménye színekkel jelölt. Minden veszélyforrás esetében ez a színkód fogja meghatározni, hogy az adott veszélyforrást extrém kockázatúnak (piros), magas kockázatúnak (narancs), átlagos kockázatúnak (citromsárga) vagy alacsony kockázatúnak (zöld) értékeljük.

A bekövetkezési valószínűség statisztikai adatokkal viszonylag jól meghatározható, de azt, hogy a meghatározott statisztikai adatok alapján mit tekintünk gyakorinak, valószínűnek, lehetségesnek, ritkának vagy nem valószínűnek, hacsak nem vagyunk statisztikusok, azt szubjektíven értelmezzük. Ugyanígy szubjektív az is, hogy mit

tekintünk a hatás tekintetében végzetesnek, vagy teszem azt, kritikusnak, súlyosnak, jelentősnek vagy csekélynek.

Az elfogadási hajlandóság szempontjából az összegzett értékelés a példa szerinti négy szintű (négy színkóddal jelölt) kimenetelének változását kell érteni (a piros és narancssárga színkódú kimenetek drasztikus csökkenése látható).

		Bekövetkezési valószínűség				
		Nem valószínű	Ritka	Lehetséges	Valószínű	Gyakori
Várható hatás		A	B	C	D	E
Végzetes	I					
Kritikus	II					
Súlyos	III					
Jelentős	IV					
Csekély	V					

4. ábra: Kockázatértékelési mátrix, magasabb elfogadhatósági hajlandóság
Forrás: a szerző szerkesztése

Egy kívánt cél elérése érdekében az ember hajlamos a racionálisnál magasabb vagy alacsonyabb kockázatot is elfogadhatónak látni. Ugyanígy, ha érdekünkben áll valamit kerülni, annak kockázatát magasabbnak fogjuk becsülni.

A kockázatértékelések terén a szubjektivitás teljes mértékben sosem zárható ki, azonban léteznek olyan rendszabályok, amelyekkel minimalizálhatjuk, csökkenthetjük a szubjektivitás befolyását az értékelési folyamatra. Ilyen lehet a függetlenített kockázatértékelési szervezet alkalmazása, az integritás folyamatos felügyelete, a kockázatértékelést végzők érzelmi és érdekalapú befolyásoltságának ellenőrzése, valamint az elfogadhatósági határok, illetve a hatás és bekövetkezési valószínűségek meghatározására szolgáló irányelvek keretei egységes értelmezésének meghatározása, illetve a Magyar Szabvány kiegészítése és nyilvánosan elérhetővé tétele.

Az érzelmi alapú behatások közé sorolhatjuk be azt a speciális helyzetet is, amikor az értékelést végző saját tapasztalatainak hatása befolyásolja a kockázatértékelés eredményét. Például egy gyakorlatorientált szakember is elvetheti az árvízi kockázat súlyosságát egy katasztrófaosztályba sorolással kapcsolatos kockázatértékelésnél, ha azt látja, hogy évek óta nem volt árvíz, és a hóban lévő vízkészletek mennyisége ezt nem támasztja alá. Csakhogy az árvízi veszélyt nem csupán a vízgyűjtő területeken hóban tárolt vízkészlet mennyisége határozza meg, hanem annak kiolvadási sebessége is, ami viszont a várható hőmérséklettel mutat korrelációt.

5. ábra: A hóban tárolt vízkészletek alakulása a Duna vízgyűjtőjén

Forrás: www.hydroinfo.hu/graf/ho/Dunaazlnnfelett.jpg

Látható, hogy a nagy dunai árvizekhez (2006. és 2013. évi árvizek) kapcsolódóan a hóban tárolt vízkészletek meg se közelítették a 2018. és 2019. években mért értékeket, utóbbiak mégsem okoztak árvizeket. Ez azért történt, mert a jelzett években nappali enyhe olvadás és esti visszafagyás volt tapasztalható a vízgyűjtőn, illetve egy-két nap 0 °C hőmérséklet feletti időszak után rendszerint pár napos fagypont alatti hőmérséklet következett be, ezáltal a víztömeg szakaszosan olvadt ki az adott területen, így került a Dunába is, nem okozva hirtelen vízszintnövekedést. Hasonló volt ez ahhoz, mint amikor a víztározókat feltöltjük, majd szakaszosan leürítjük.

Profitorientált és nonprofit kockázatértékelések

F. H. Knight, amikor PhD-értekezésére alapozva megírta *Risk, Uncertainty and Profit*¹⁵ című művét 1921-ben, talán maga se gondolta, hogy alig 100 év múlva szerte a világban elterjedt eljárásrend alapjait rakja le. Knight közgazdász volt, így a hivatkozott műve is gazdasági alapú szemléletet tükröz. Egy közgazdasági kockázatértékelés általában nyereségorientált. A pénzügyi kockázatértékeléseknél tehát jól megbecsülhető a veszteség pénzben kifejezett értéke, ami az objektivitást támogatja. Egy nonprofit célzatú kockázatértékelésnél a veszteség értéke széles skálán mozoghat. Ki mondja meg előre például, hogy egy belvízi elöntés milyen közvetlen és járulékos veszteséggel fog járni? Egyfajta kimeneti bizonytalanság mindig létezik, amelynek következtében az értékelés a szubjektivitás irányába mozdul el, hiszen alul- vagy felülértékelhetjük a várható hatást, megváltoztatva ezzel az értékelés kimenetelét.

Ugyanakkor a nonprofit kockázatértékelések valódi értéke elsődlegesen nem a kimeneteli eredményhez kötődik, hanem magához az értékelési folyamathoz. Egy *fuzzy* logikai mátrixot használó minőségi értékelésnél elsődlegesen nem a kimenetel számít, hanem maga az út, amelyet az eredményért bejárunk, nevezetesen, hogy valamennyi létező veszélyforrást, az ISO szabvány szerinti elnevezés szerinti kockázatforrást számításba vegyünk, ezáltal teljes képünk legyen az összes lehetséges kockázatpotenciálról. Természetesen az sem másodlagos, hogy az értékelés kapcsán azok egymáshoz való viszonya is kimutatható legyen.

¹⁵ KNIGHT 1964.

A nonprofit értékelések során gyakran nagyobb hangsúlyt kap az érintettek véleménye, a közösségi igények és a társadalmi hasznosság figyelembevétele. Ezért az ilyen kockázatelemzési folyamatok több szempontból is szubjektív elemekkel gazdagodhatnak, például a szakértők személyes tapasztalatainak, kulturális különbségeknek és a közösségi prioritásoknak köszönhetően. Az objektivitás fenntartása érdekében fontos, hogy az elemzés átlátható maradjon, és különböző nézőpontokat vonjon be, hogy az eredmények sokoldalúak és megalapozottak legyenek.

Végző soron a nonprofit kockázatértékelés folyamata segít a döntéshozóknak az erőforrások hatékony elosztásában, és támogatja a közösségek biztonságának és jólétének előmozdítását. Ez a megközelítés lehetővé teszi a rugalmas, adaptív stratégiák kialakítását, amelyek jobban illeszkednek a változó környezethez és a váratlan kihívásokhoz.

Veszélyforrás kontra kockázatforrás

A szabvány a kockázatforrást olyan elemnek írja le, amely önmagában vagy kombinálva kockázat bekövetkezését idézheti elő.

A *magyar nyelv értelmező szótára*¹⁶ a veszélyt olyan helyzetnek, állapotnak vagy lehetőségnek írja le, amely kárral, bajjal, romlással vagy elveszéssel fenyeget valakit vagy valamit. A kockázat nem más, mint a veszély, baj, kár lehetősége.

Ebből adódóan minden kockázatforrás veszélyforrás is, de nem minden veszélyforrás kockázatforrás, míg a szabvány szerinti megközelítésben mindent kockázatforrásnak vesz, ami kockázat bekövetkezését idézheti elő. Itt tetten érhető az angolszász és a magyar nyelvhasználat közötti diszharmonia, amely félrevezeti az egységes értelmezést.

Wilhelm von Humboldt (1767–1835) porosz államférfi, korszakalkotó nyelvész és esztéta szerint a nyelvben a nemzeti jelleg, ezen belül a nemzeti gondolkodásmód (a nemzet minden egyes tagjának gondolkodása, szubjektív alkotótevékenysége) testesül meg, s amikor az egyes beszélő az elsajátítás során a nyelvvel mint gondolkodását óhatatlanul kívülről strukturáló, objektív erővel találkozik, a nyelvnek a gondolkodásra való hatása – össznemzeti szinten – visszahatásként érvényesül.¹⁷

Az emberek különböző értelemben használják a szavakat és kifejezéseket, és a kulturális, társadalmi vagy egyéni különbségek miatt más és más jelentéseket társíthatnak hozzájuk. Ez a nyelvi relativitás elve¹⁸ szerint azt jelenti, hogy a nyelv és a jelentés viszonylagos, és az értelmezésünk a kulturális és szociális kontextusoktól függ.¹⁹

Ez az eltérő értelmezési mód nemcsak a kommunikációt nehezítheti meg, hanem a gondolkodást is befolyásolhatja. Amikor az emberek eltérően értelmezik ugyanazt a kifejezést vagy fogalmat, könnyen előfordulhatnak félreértések és kommunikációs nehézségek.

Ezenkívül a szubjektivitás, vagyis az egyéni tapasztalatok és nézetek szerepe tovább bonyolítja a helyzetet. Mivel az emberek eltérő élményekkel és perspektívákkal

¹⁶ BÁRCZI-ORSZÁGH 1962.

¹⁷ HAVAS 1997.

¹⁸ Sapir-Whorf-hipotézis.

¹⁹ BENCZES-KÖVECSES 2016.

rendelkeznek, az azonos szavak vagy kifejezések más és más érzelmi és kognitív tartalmat hordozhatnak számukra.

Az ilyen kihívások megértése azonban fontos a kommunikáció és a kultúrák közötti párbeszéd hatékonyabbá tétele érdekében. A nyelvfilozófiai és kommunikációelméleti szempontok segíthetnek jobban megérteni, hogyan épül fel a jelentés, és hogyan értelmezik az emberek a nyelvet a saját környezetükben. Az eltérő nyelvi értelmezés tehát nehezíti a megértést, így szubjektívítást okozhat.

Nem feltétlenül kell tehát egyetértenünk azzal, hogy a nemzetközi standard „kockázatforrás” megnevezést használ, hiszen a veszélyforrások azonosítását objektívan el lehet végezni, míg azt eldönteni, hogy mely veszélyforrás kockázatforrás is, az már szubjektív megítélés eredménye. A veszélyforrások helyett a kockázatforrás-szempontú megközelítés másik hátránya, hogy a veszélyforrások egymással való viszonyát és ráhatását egyszerűbb elemezni, mint a lehetőségek egymásra hatását, ami a szubjektívitás szinte gordiuszi csomóját tárhatja elénk.

Fentiek alapján az objektívitás érdekében a nemzetközi irányelv kockázatforrás-centrikus megközelítése helyett a veszélyforrás-alapú megközelítés alkalmazása a hazai gyakorlati használatban előnyösebb lehetne.

A kockázatkezelés szubjektívítása

A korábbiakban már szó volt a szabványban azonosított kockázatkezelési módszerekről, amely felsorolásból különösen a kockázatvállalás és a kockázat megtartása szorul magyarázatra. Az alapvető különbséget úgy lehet a legérthetőbben megfogalmazni, hogy a kockázat vállalásakor intézkedések készülnek azok mérséklésére, míg a kockázat megtartásakor a várható előny miatt, a szervezet kockázattűrő képessége figyelembevételével nem tesznek intézkedést. A kockázat megosztására a legegyszerűbb példa a biztosítás, amely némileg egybecseng a következmények megváltoztatásával, de eltér abban, hogy nem közvetlenül, hanem közvetetten enyhíti a várható hatást.

Ezt követően a szubjektívitás az alábbi részfolyamatoknál lehet hatással az elemzés végeredményére, így a kockázatkezelésre tekintettel:

1. Kockázatok azonosítása: az érintettek személyes tapasztalatai és megérzései befolyásolhatják, hogy mely kockázatokat azonosítják és tartják fontosnak.
2. Kockázatok értékelése és prioritizálása: a kockázatok súlyosságának és valószínűségének értékelése gyakran szubjektív elemzéseken alapul. Különböző személyek eltérően ítélik meg ugyanazokat a kockázatokat, attól függően, hogy milyen információik vannak és hogyan értékelik azokat.
3. Kockázattűrés: a szervezetek vagy egyének kockázattűrés szintje szintén szubjektív, és a korábbi tapasztalatokon, a jelenlegi helyzeten, valamint a jövőbeli célokra és stratégiákra vonatkozó elvárásokon alapulhat.
4. Kockázatkezelési stratégiák kiválasztása: a különböző kockázatkezelési lehetőségek közötti választás során a döntéshozók személyes preferenciái és prioritásai szintén szerepet játszhatnak.
5. Kommunikáció és jelentéstétel: a kockázatokról való kommunikáció és jelentéstétel módja is tükrözheti a készítő szubjektív nézeteit és értékeléseit.

A kockázatkezelés során az objektivitás és szubjektivitás egyensúlya meghatározó szerepet játszik az értékelési és döntéshozatali folyamatokban. Mivel a kockázatelemzést emberek végzik, a teljes objektivitás elérése szinte lehetetlen, hiszen a személyes tapasztalatok, érzelmek és a döntéshozók érdekei befolyásolják a folyamatot. Az értékelők eltérő háttérismerete, szakmai tapasztalata és akár kulturális befolyásoltsága mind hozzájárulhatnak a szubjektivitás különböző formáinak megjelenéséhez. Ez különösen igaz akkor, amikor az elemzési folyamat során a döntések nem csupán szigorúan meghatározott adatokon és statisztikai modelleken, hanem értelmezésen, elemzésen és előrejelzéseken alapulnak. A kockázatértékelési folyamat szubjektivitását a döntési helyzetek komplexitása is növelheti, hiszen a beérkező információk és a lehetséges hatások értelmezése, prioritizálása és a kapcsolódó döntési folyamatok gyakran személyes véleményekkel és preferenciákkal egészülnek ki.

A szubjektivitás nem feltétlenül negatív; valójában hozzáadhat értéket a kockázatmenedzsment folyamatához azáltal, hogy szélesíti a perspektívákat és elősegíti az adaptív döntéshozatalt. Azonban fontos felismerni és kezelni a szubjektivitásból adódó potenciális torzulásokat, például a konfirmációs torzítást (amikor az emberek csak azokat az információkat keresik, fogadják el vagy azokról emlékeznek meg, amelyek megerősítik előzetes meggyőződéseiket) vagy a túlzott optimizmust. Ezt objektív adatok és analízis, valamint a döntéshozatali folyamatok diverzifikálása és átláthatósága révén lehet elérni.

A kockázatkezelés objektivitása a kockázatfelmérés (kockázat azonosítása, elemzése és értékelése) objektivitásán alapul. Minél objektívabb volt a folyamat, amíg a kockázatkezelési stratégiai meghatározásához eljutottunk, annál objektívabb és hatékonyabb kezelési stratégiát tudunk célul kitűzni. Ezt a munkát azonban a közös terminológia beágyazásával kell megkezdeni, mert az adja meg az egységes alapot a hazai kockázatmenedzsment-eljárások fejlesztéséhez.

Összegzés

A kockázatmenedzsment szubjektivitása összetett problémákat vet fel, mivel bár az objektivitás elérése alapvető cél, a szubjektivitás hatása elkerülhetetlen. A kockázatok azonosítása, értékelése és a stratégiák kiválasztása során az értékelők személyes tapasztalatai és érzelmei befolyásolhatják az eredményeket. Ahogy a cikkben is rámutattam, az érdekalapú hatások és érzelmek torzíthatják az elemzési folyamatokat, ugyanakkor a szubjektivitás megfelelő kezelés mellett hozzájárulhat az adaptív döntéshozatalhoz. Az objektivitás fenntartása érdekében az egységes irányelvek és a függetlenített elemzési struktúrák alkalmazása javasolt, mivel ezek segíthetnek a torzítások minimalizálásában.

Megállapítottam továbbá, hogy a magyar és nemzetközi kockázatmenedzsment terminológiája közötti eltérések nehézségeket okozhatnak az egységes értelmezésben. Az olyan fogalmak, mint a „veszélyforrás” és „kockázatforrás” eltérő értelmezése gátolhatja a hatékony kockázatkezelést. A közös terminológia és az objektivitást támogató módszerek bevezetése hozzájárulhat a hazai kockázatkezelési gyakorlat

fejlődéséhez, amellyel elősegíthetik a megalapozottabb és eredményesebb kockázatkezelési döntéshozatalt.

Felhasznált irodalom

- 219/2011. (X. 20.) Korm. rendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről
- 234/2011. (XI. 10.) Kormányrendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtására Az Európai Parlament és a Tanács 2019/420 határozata
- BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest: Akadémiai.
- BENCZES Réka – KÖVECSES Zoltán (2016): *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai. Online: <https://doi.org/10.1556/9789630597340>
- HAVAS Ferenc (1997): Nyelv és gondolkodás. In *Pannon Enciklopédia. Magyar nyelv és irodalom*. Budapest: Dunakanyar 2000.
- KNIGHT, Frank H. (1964): *Risk, Uncertainty and Profit. Reprints Old Economic Classic*. New York: Augustus M. Kelley.
- Magyar Szabvány MSZ ISO 31000:2018. Kockázatmenedzsment. Irányelvek* (2019).
- NAGY Sándor (2013): A hazai lakosságvédelmi kockázatértékelés összehasonlítása a nyugati kockázatelemzési eljárásokkal. *Bolyai Szemle*, 22(1), 159–176. Online: <https://real.mtak.hu/19637/1/11.pdf>
- PASCAL, Blaise (1978): *Gondolatok*. Budapest: Gondolat.
- RONYECZ Lilla – VASS Gyula – KÁTAI-URBÁN Lajos (2015): Veszélyes üzemi kockázat és következményelemző eszközök alkalmazhatósága. *Bolyai Szemle*, 24(1), 111–123. Online: https://real.mtak.hu/192662/1/2015_I_10_ronyecz_vass_katai-urban.pdf